

ОБЕРІГАВ КАРПАТИ, ТВОРИВ ДЕРЖАВНІСТЬ І НАБЛИЖАВ НООСФЕРУ

Пам'яті академіка Михайла Голубця

Степан Вовканич
доктор економ. наук,
професор,
провідний науковий
співробітник
Інституту регіональних
досліджень НАН України,
м. Львів

Академік Національної академії наук України **Михайло Андрійович Голубець** тихо і несподівано відійшов від нас 14 серпня 2016 року на 86-му році життя, не доживши буквально десятка днів до 25-річчя Незалежності України, для наближення якої зробив чимало.

Президент Українського Католицького Університету, Єпископ **Борис Гудзяк**, звертаючись до опечаленої родини, друзів і приятелів Михайла Андрійовича, сказав: *“Упокоївся правдивий християнин, принциповий українець і великий науковець, якого вклад у наше життя особливо значущий”*.

І боляче, і не віриться, що його вже немає. Печаль не лише тому, що не стало доброї, інтелігентної й чуйної людини, а й тому, що такої людини за життєвим шляхом, науковими здобутками, моральним і патріотичним кредо, державотворчим досвідом та духовно-культурними цінностями — не буде. Це безповоротна втрата нації...

Українська нація та наукова спільнота зазнала важкої втрати, коли перестало битися серце Михайла Андрійовича — видатного вченого з геоботаніки, екології, геосоціосистемології, середовищезнавства, охорони Українських Карпат, Заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки.

Народився майбутній вчений 30 жовтня 1930 року в селі Великий Любінь Городоцького району Львівської області. У 1953 році закінчив Львівський сільськогосподарський інститут, здобувши кваліфікацію інженера лісового господарства, відтак його рекомендували для продовження навчання в аспірантуру. Від 1954 року провадив педагогічну діяльність одночасно у Львівському сільськогосподарському й Львівському лісотехнічному інститутах.

У 1960 році за науковими і практичними результатами з проблем росту, продуктивності, довговічності та вирощування культури ялини європейської на рівнинних частинах західних областей України захистив кандидатську дисертацію, а 1969 року — докторську на тему *“Ялинові ліси Українських Карпат”*. Його наукові праці цього періоду є вагомим внеском у розвиток ботаніки й геоботаніки. Вперше молодий доктор біологічних наук склав для наших Карпат карти сучасного й корінного (первинного) рослинного покриву, опрацював наукові підходи до аналізу висотно-зональної диференціації природно-територіальних комплексів. У геоботаніку було запроваджено поняття про зовнішню і внутрішню межі гірських рослинних поясів, розроблено принципи і здійснено еколого-фітоценологічну класифікацію рослинності, проведено геоботанічне районування Українських Карпат та ін.

У 2010 році, оцінюючи з висоти 80-ліття свої наукові здобутки, ювіляр **М.А. Голубець** в інтерв'ю **Богдану Залізняка** на запитання *“Ви якось визнали, що упродовж життя служили трьом категоріям Слова — слово спілкування з українським середовищем; слово в громадсько-політичному житті; слово науки. Котра з цих категорій Слова для Вас найголовніша?”* відповів, назвавши усі три категорії надзвичайно актуальними: *“Однак тепер найважливіше — політична ситуація в державі. Бо від неї залежать і стан, і функціонування рідного слова і науки. Тим паче, що наука — визначна рушійна виробнича сила у світі”*. У цій відповіді — філософія, світогляд і весь творчий шлях ученого, який у 1991—2007 рр. очолював Інститут екології Карпат НАН України, потім був почесним його директором, до останньої хвилини свого життя вельми продуктивно працював у системі названих напрямів Слова як духовно-інтелектуального первеня всього сушого.

У 70-ті роки минулого століття **М.А. Голубець** провів комплексне дослідження екології угруповань і біогеоценології, вивчав структурно-функціональну організацію наземних екосистем у західних областях України. Наступні десятиріччя — це період розвитку вчення В.І. Вернадського про біосферу та ноосферу. Вчений обґрунтовує концепцію соціосфери як складової саморегульованої глобальної надсистеми. На підставі аналізу екологічних, соціально-економічних, демографічних, технологічних і політичних планетарних змін провів наукові узагальнення про виникнення на планеті якісно нової глобальної надсистеми, власне, як сфери виробничої діяльності людства — соціосфери. Було визначено її просторові компоненти (геосоціосистеми) та проведено їх класифікацію. Водночас Михайло Андрійович обґрунтував потребу формування та створення нової галузі знань — науки *геосоціосистемології* як вчення про геосоціальні системи й теоретичні основи концепції сталого розвитку.

Надалі все це склало науково-методологічну базу для фундаментальних узагальнень широкої концепції *інвайронментології (середовищезнавства)* в структурі геосоціосистемології, яка чітко виокремила багатовекторний та архіактуальний прикладний напрям про навколишнє середовище (довкілля), не обмежуване лише сферою ботаніки, біології чи рослинності Карпат. Середовищезнавчі концепти академіка **Голубця** поширюються і на суспільне життя та національні інтереси України, її безпеку, політичний стан, міжнародні права, відносини тощо. Саме це посприяло тому, що він уже на початку національного і духовного відродження України так активно і по-науковому ґрунтовно береться за громадсько-політичну роботу, насамперед як член “Народного Руху України за перебудову”, який відіграв велику роль у здобутті її суверенітету і державності. У 1990—1994 роках **Михайло Голубець** — народний депутат України, голова підкомісії з питань екології та охорони навколишнього природного середовища, учасник Біловезької зустрічі, де було прийнято рішення про припинення існування СРСР. В 1995—1996 рр. **Голубець** — член Львівського облвиконкому, а у 1996—2002 рр. — Львівського міськвиконкому, заступник голови Львівської крайової організації Конгресу української інтелігенції.

Не можна обійти увагою ту складову Слова, що її академік **Голубець** трактував як *“слово спілкування з українським середовищем”*, де має домінувати одухотворений інтелект, притаманний еліті нації як її своєрідному ядру. Я, як людина, котра чи не найчастіше з ним спілкувалася під час організації мною на початку 90-х років минулого століття міжнародної наукової конференції “Національна еліта та інтелектуальний потенціал України”, а опісля — круглого столу на тему “Українська національна ідея як духовно-інтелектуальний код соборності народу: етнічний, інтеграційний та цивілізаційний вектори”, можу впевнено засвідчити: Михайло Андрійович неухильно

дотримувався думки — “хворе суспільство є наслідком хворі біосфери”. Всі біди — від наших хибних завихрень у головах. Етика економіки має бути підпорядкована соціальним, духовно-моральним потребам спільноти, а вони вкупі — біосфері. І міжнародна громадськість повинна діяти розумно, публічно та надміру зважено в інтересах передовсім самої біосфери, тобто діяти задля людини, нації й людства, а не окремих геополітичних, етнічних, корпоративних чи інших угруповань (тим паче в інтересах їхньої девіальної поведінки, егоїстичних і загарбницьких мотивів, колаборантських орієнтацій та ін.).

Михайла Андрійовича дуже обурювала гібридна війна, нав’язана *Путіним* Україні, відверта підлість дез його неоімперської пропагандистської машини, яка вдень і вночі обстрілює героїку національно-визвольних змагань українців за свободу. Він часто вживав такі тези: “допоки воювали за шматок хліба, можна було ще простити”; “коли не люди пробують утопити корабель, у котрому всі пливають океаном небуття, — прощення їм немає”; “пріоритет еліти — це служіння правдою людині, народу задля добра і розвитку людства”; “вільно жити — це природне індивідуальне право кожної людини і колективне право кожної нації”. Цими соціогуманістичними принципами він керувався під час депутатської каденції у Верховній Раді України, особливо у складі урядової делегації України під час перемовин у Біловезькій пуші.

Раптове зникнення з політичної арени світу страшною Імперії зла було настільки великою несподіванкою, — згадує *М.А. Голубець* у своїй книжці “Біловезька зустріч — крах Імперії зла”, — що деякі західноєвропейські держави не змогли визначитися в своїй поведінці: співчувати президенту СРСР, підтримувати новостворені держави чи вслід за *М. Горбачовим* засуджувати “парад суверенітетів”. У цій праці він із жалем констатує, що національна еліта “дотепер не може стати на шлях будівництва української національної держави і використовувати такі історичні чинники, як Біловезька угода, Акт проголошення незалежності України, Українська національна ідея”.

Леонід Кравчук, який потім став першим Президентом України, не даремне і не випадково включив *М. Голубця* в склад української урядової делегації, бо він був незамінний при напрацюванні офіційних документів. Невтомна праця, хист і редакторська педантичність щодо виразності формулювань тексту, логічність узагальнень і лаконічність висновків — були дивовижно іманентно йому притаманними.

У цьому я переконався, коли нас четверо (він, я, *Ірина Калинець* і *Ярослав Дашкевич*) потрапили на прийом за нашим проханням до тодішнього голови Львова пана *Буняка*. Йшлося про пропозиції щодо будівництва на Марсовому полі пантеону-храму, де можна було б кожному, хто бажає, помолитися за polegлих за Україну борців. Після розмов у кабінеті міського Голови терміново виникла потреба негайно підготувати нового листа. “Без *Голубця*, — сказав у коридорі мері *Дашкевич*, — ми його відповідно до усіх

бюрократичних вимог, аби нас знову не футболіли, не складемо”. І це було правдою. Михайло Андрійович пішов у Народний Рух уже з великим життєвим досвідом, колосальним науковим доробком і широким публічним визнанням. У його 60-і почалася нова епоха в Україні та й у моєму житті теж. Це була нова політична молодість. Це був запал, процес боротьби за свою справу, свою державу, свій народ. Пізніше про роки діяльності у Русі він скаже: “Боже, які то вони були виснажливі, цікаві й результативні. Із задоволенням пережив би їх ще раз”.

Невидимим і видимим “співавтором” усіх його діянь була дружина — пані *Віра*. Вони були нерозлучною парою. Їх бачили разом не лише у Львові — в театрі чи на вулиці, в парку, — а й чотири роки в Києві: він у сесійній залі Верховної Ради, вона — на балконі. “*Віра Григорівна вже на балконі, я можу починати засідання*”, — не раз дозволяв собі жартувати тодішній Голова Верховної Ради *Іван Плющ*. Вона була референтом чоловіка, інформаційним дозатором, мас-медійним медіатором спілкування, вела щоденники, спостерігала за Народною Радою, турбувалася про його хворе серце. У книзі-розмові з письменником *Богданом Смоляком* випадково промайнуло зізнання Михайла Андрійовича: “Після Біловезжі, 9 грудня, десь після півночі, наш літак щасливо приземлився у Борисполі. На мене в готелі “Київ” напружено чекала дружина”.

Із тривалих засідань комітетів Верховної Ради чи народного Руху пані Віра, переживаючи і хвилюючись, чекала Мікі (так вона лагідно називала чоловіка) часом і до ранку. Якщо його креатив розчинився в природі науки, то творчість пані Віри — у малюванні квітів — чи то з природи, чи з її багатой уяви. Фантазійні картини чудесними букетами злітали з її мольберта, особливо під час довготривалих очікувань коханого чоловіка. У них, мабуть, віддзеркалювалася краса їхньої любові. Приймаючи співчуття, вона, ніби виправдовуючись, тихо сказала мені: “На сей раз я не змогла його відкликати. Він пішов від мене...” Боюся, що й картинних квітів більше не буде, може, тільки малювання заради самозаспокоєння. Лише живі — на могилу.

Дискурс середовища був для Михайла Андрійовича наскрізним й охоплював такий своєрідний соціальний феномен, як сім’я. Поняття “сім’я” було священним і вельми шанованим, де зважали на думку кожного. І син, і донька — нині знані творчі особистості, однак не пішли дорогою, прокладеною батьком. До речі, академік принципово не визнавав протекцій, а лише талант і важку працю. Двоє чудових дітей: син *Орест* — доктор мистецтвознавства, донька *Ростислава* — кандидат мистецтвознавства; четверо внуків, стільки ж правнуків... і всі малюють! Власне, вони спричинили, що гілка художників чи осіб, до яких мистецтва, родини *М. Голубця* вельми розрослася. Узагалі турбота про молоде покоління, особливо майбутніх учених нації, що творять нове слово в науці, рекрутують її інтелектуальну еліту, були завжди під увагою *Михайла Голубця*.

Він — вимогливий і доброзичливий Учитель (під його науковим керівництвом захищено 5 докторських і 17 кандидатських дисертацій) — вірно й альтруїстично служив науці як член низки спеціалізованих вчених рад з ботаніки, лісознавства, екології та охорони природи.

Академік **Михайло Голубець** — автор близько 500 наукових праць, у т. ч. 19 монографій, редактор майже тридцяти колективних праць, член редколегій багатьох періодичних видань. Працював куратором проекту МАБ програми ЮНЕСКО “Людина і біосфера”, очолював секції “Фундаментальні та прикладні проблеми екології” Наукової ради з проблем навколишнього середовища і сталого розвитку НАН України та “Екологія, загальна біологія та охорона природи” ДЗНЦ НАН України і МОН України. Його активності вистачало також для сумлінної роботи і на громадських засадах у різних наукових товариствах та організаціях. Він — дійсний член Наукового товариства ім. Шевченка, голова Львівського відділення Українського ботанічного товариства, віце-президент Лісівничої академії наук, член Бюро відділення загальної біології НАН України тощо.

Де б він не працював, з ким би не спілкувався, завжди пам’ятав: він — українець. У його Батьківщини, а отже, в нього вкрали ім’я, анексували автономію Помісної церкви, заборонили навчатися рідною мовою, розстрілювали національну еліту за державницьку ідею здобути волю. Подвижників України саджали в тюрми і анафемували як зрадників, безбаченків чи, навпаки, націоналістів. Урешті надумали псевдотеорію “старшобратства” для побудови імперського “руського міра”, озброїли і камуфлювали “зелених чоловічків”, які несподівано, по-зрадницьки вдерлися на територію суверенної країни, встромили ножа в спину неслухняному буцімто “молодшому братові”. А зараз, знекровлюючи та знищуючи генофонд української нації, намагаються переконати світ: на сході України — громадянська війна, а великодержавна місія Росії — вимушена, їй знову доводиться “умиротворювати” неспокійних. Насправді ж, російські шовіністи готують світові глобальну “гібридизацію”, де Схід України — випробувальний військовий полігон.

Ми не раз говорили з Михайлом Андрійовичем, що світ ніяк не може (можливо, і не хоче) усвідомити дві очевидні речі. По-перше, що нахабно-цинічне месіанство Москви зумовлене імперсько-церковною ідеологією “руського міра”, в якій традиційно акумулюється пристрасно-схиблене бажання євразійських ординців до необмеженої світової влади над іншими народами і народностями. Це месіанство густо змішане на особливій брехні, коли агресор дивиться в очі уярмленій людині, цілій нації, а відтак — обдуреному світові, зневажаючи їх усіх та нахабно величаючи себе миротворцем. По-друге, знаючи свою цинічну неправду, Москва вважає всіх навколо такими дурнями, яким можна втулити будь-який черговий асиміляційний міф. Адже вони вже майже вірять, що “Москва — третій Рим”. Проте не знають, що Росія

без України не має історично-наукової бази “яко древня слов’янська держава”. Щонайбільше — нинішня канонічність Московської церкви беззаперечно пов’язана з анексією метрополії Київської церкви. Навіть Євромайдан їх не переконав, що українці і московіти — не “браття”, навіть “не сводные”. І тому, аби не було сумнівів щодо міфів, Росія традиційно впродовж віків прагне знищити державницьку ідею України. Нині для цього застосовує, адаптуючи світ, гібридну війну, брехню про збиття малайзійського літака Україною, перешкоджає створенню міжнародного трибуналу тощо.

Потужним бар’єром, що стримує споконвічне московське менторське самозвеличчання, є ми, наш інтелект, древня самотність, нинішня самодостатність і героїчна боротьба нації. Український народ, як міфологічна птиця Фенікс, знов і знов відроджується зі згарищ, що ними рясно покривали і покривають нашу землю російські загарбники.

Академік **М.А. Голубець** не покладався цілком на міфологію, але вважав, що українська історія, національна ідея та мова, освіта, наука і культура, церква, інтелект і пам’ять нації утворюють ту духовну неопалиму купину, ту сферу розуму (інтелекту), яку Москва не може і ніколи не зможе спалити. У згаданому вже інтерв’ю з нагоди свого 80-річчя він зазначав: “Усі природні системи саморегульовані, мають свою внутрішню кібернетичну пам’ять і свій регулятор. У системах соціальних (геосоціосистемах) є пам’ять інтелектуальна. Через той інтелект реалізуються всі види діяльності. На жаль, дехто з економістів вважає, що творити інтелектуальну пам’ять — це надто коштовно. Але іншого шляху не дано, і Україні теж, окрім науки, творення нових знань і розумного керування”. Він вірив у ноосферу як силу розуму і, як міг, наближав добу її настання. Підтримував волонтерський рух, громадсько-політичну активність молоді.

Особливо турбувала його незлагодна в уряді. Свого часу зазначив: “Якби **Франко** побачив, що зробили з Україною, він би не витримав. Глибока руїна. Як можна не розуміти своєї національної ідеї, не вміти її реалізувати? Та хіба можна так себе зневажати? Ми сьогодні настільки недолугі, безпорадні, продажні, що не можемо руйнувати планів наших ворогів. Треба було підтримати **Ющенка**, а не звести його до зневаження під впливом наших “доброзичливців”. Пригадую, як свого часу повели себе **Мороз** і **Тимошенко**. Всю роботу вони вели на шкурну для себе вигоду, а не на користь Україні. Аж **Ющенко** мусив згодитися: вона — Прем’єр, **Олександр Мороз** — Голова Верховної Ради. Це було дуже шкідливо для країни”. Дуже насторожувала його девальвація національно-патріотичних цінностей, державно-професійного рівня корпусу народних депутатів, інституту парламентаризму в Україні. Адже народні обранці Першого демократичного скликання грошей не брали і нікому їх не давали. Не продавалися, не знали популізму, злочинства й офшор, чітко відділилися від комуністичної опозиції та її модифікацій. Правда, інколи, — дорікав Михайло Андрійович, — “теж спрацьовувала неоправдана

амбітність. Коли **Кравчук** заявив, що хоче співпрацювати з Народним рухом, **Чорновіл** сказав: *йдемо в опозицію!*”.

Депутат **Голубець**, в міру своїх сил, приструнював неконструктивних. Тодішній Голова Народної ради академік **Ігор Юхновський**, прощаючись з Михайлом Андрійовичем, пригадував: *“Мій заступник Михайло Андрійович Голубець перший підтримав мою пропозицію щодо проведення всеукраїнського референдуму, який мав би схвалити Акт проголошення Незалежності України. Не всі тоді народні депутати до запропонованого ставилися позитивно. А комуністи, звісно, особливо сильно противилися, опираючись, що, мовляв, перед тим уже було проведено всесоюзний референдум. Голубець без зайвих розмов і дискусій негайно взявся формулювати єдине запитання, яке слід було винести на всенародне опитування, і в такий спосіб легітимізувати перед світом рішення Верховної Ради. Працювати з ним було легко, він був патріотом, державником, надзвичайно мудрою людиною і дивився з позицій демократичного розвитку державотворчих процесів — набагато вперед. Шкода, не завжди прислухалися до нього. Я переживаю велику втрату, з невимовним сумом проводжаючи його в останню дорогу”*.

Народний Рух, особливо за часів управління тріумвіратом, не виявив належної активності, аби реалізувати Біловезькі домовленості в напрямі

подальшого розвалу Імперії зла, збільшення обороноспроможності новоутвореної Третньої республіки, її захисту, водночас убезпечивши і білоруську демократію.

Поет і громадський діяч **Іван Драч**, згадуючи ті часи, говорив: *“Захопившись модою творення нових партій на західний манер, ні академіка Михайла Голубця, ні мене як фундатора Руху мало хто слухав. Як наслідок: прогавили перші вибори Кучми, втратили Шушкевича, і пробуджену “демократичність” Єльцина не використали. Останнього почали “прихватизовувати” російські “обустроители” нової імперії. Захід також був так занятий шкурними питаннями ліквідації її стратегічних ракет, так швидко засипав їх шахти, що в Україні не залишив жодної, хоча б як музейного експонату загроз, що чекали на людство. Захід забув про Берлінський мур і Варшавський воєнний блок. Світ ніколи не цинив і не цинить жертовну боротьбу українців з агресивним сусідським середовищем. І нині ми знову самі воюємо “за нашу і вашу свободу”*”.

Я пригадую з останніх наших розмов, що Михайла Андрійовича дуже хвилювала нинішня хитка позиція Заходу, який нібито вже не тільки співчуває, а й допомагає Україні, — все ж дипломатично запитусь, бачачи її закривавлену: чи давати їй летальну зброю, чи вона, бува, не сателіт Москви? Але чому ж світ не запитає: чи Кремль на сході України не випробовує новий

Карпатський краєвид.
с. Новоселиця, Великоберезнинський район.
Фото Андрія Івченка

алгоритм Третньої світової? Адже від неї — гібридної — нікому рук не вмити. Диван і здобутий добробут не повинні спричиняти убогість світоглядних думок, аби не усвідомлювати: сьогодні “декомпозицірованіе” соборної України — це завтра фрагментація ЄС, розвал НАТО і розгул рашизму.

Насамкінець, ще один штрих до портрету Михайла Голубця. У 1994 році він очолював на Львівщині виборчий штаб Леоніда Кравчука. Столичні ЗМІ передали, що Леонід Перший, як його тоді називали виборці, перемагає. Це було, вочевидь, ще до отримання результатів виборів з Донецька, які чомусь (?) довго не доставлялися в Київ. Я звично йому подзвонив і поділився шойно почутим. Відчув, що він стурбований, нібито передчував і передбачав дальші події: *“Боюся, якби Україна не увійшла в смугу шахрайсько-продажних виборів. Якби не захмарило розум. П'ятиколонники не менш страшні за зовнішніх ворогів. Це може бути недобрим знаком”*.

І дійсно, далі було започатковано багато недоброго: темники і вбивство журналістів, прем'єрські офшори і підкупні суди, міліцейське свавілля і плівки *Мельниченка*, рейди захоплення майна і “тітушки”, здача *Януковичем* на Саміті з ядерної безпеки збагаченого урану. Щоби не образити Москву, терпіли зневагу, слухаючи капілярно-пронизливу брехню “старшого брата”, котрий щодень, мовляв, запитує

своїх міністрів: що ти зробив для України? І терпимо далі, спорядивши таку урядову делегацію до Мінська на перемови для припинення кровопролиття, яка б якнайменше драгувала *Путіна* і Захід, а не нагадувала підписантам Будапештських гарантій їхні зобов'язання захистити без'ядерну Україну. І ллється кров на сході України ... Господи, визволи нас від лукавих і допоможи здобути, як казав *Іван Франко*, *“хоч синам, як не собі, крацу долю в боротьбі”!*

Дорогий Патріарше та великий Трударю науки і соціалізації парадигми ноосферного розвитку і екології Землі! У Вашій книзі “Дерево життя” сказано: *“про мою любов до природи можна довідатися на підставі прочитаного у ній”*. А про любов у ширшому контексті Ви збиралися написати “в другому доповненому виданні”. Не судилося...

Сподіваюсь, що, може, хтось повніше і краще напише про Вас, ніж у цьому тексті. Але ніхто не заперечить мені: Ви були і залишитеся для сучасних і прийдешніх Людиною великої, доброї та люблячої душі.

Відпочивайте з Богом! Посаджене Вами дерево життя розвивається! Думаймо над вашими прикінцевими в книжці словами: *“як його тепер поліпшити в Україні й у світі”*.

Любімо Україну і світ — і з ними будемо вічні. ■

